

Sivistysvaliokunta

Valtioneuvoston selonteko ruokapolitiikasta Ruoka2030 Suomi-ruokaa meille ja maailmalle

Maa ja metsätalousvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selonteko ruokapolitiikasta Ruoka2030 Suomi-ruokaa meille ja maailmalle (VNS 2/2017 vp): Asia on saapunut sivistysvaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava maa- ja metsätalousvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- neuvotteleva virkamies Anna-Leena Miettinen, maa- ja metsätalousministeriö
- opetusneuvos Marjaana Manninen, Opetushallitus
- ohjelmajohtaja Risto Karmavuo, Haaga-Helia ammattikorkeakoulu
- elintarviketieteiden tohtori Liisa Korkalo, Helsingin yliopisto
- ruokakulttuurin professori Johanna Mäkelä, Helsingin yliopisto
- pääsihteeri Arja Lyytikäinen, Valtion ravitsemusneuvottelukunta
- erikoistutkija Heli Kuusipalo, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- erityisasiantuntija Tarja Hartikainen, Suomen Kuntaliitto
- puheenjohtaja, ruokapalvelupäällikkö Kirsi Hanski, Ammattikeittiöosaajat ry
- puheenjohtaja Anneli Rantamäki, Kotitalousopettajien liitto ry
- tutkija, KT Kristiina Janhonen, Kouluruokailuverkosto
- erityisasiantuntija Jaakko Salo, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- toiminnanjohtaja Ulla Siimes, Suomen Vanhempainliitto ry

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- opetus- ja kulttuuriministeriö
- Elintarviketeollisuusliitto ry
- Kotitalousopettajien liitto ry

Valiokunta on saanut ilmoituksen, ei lausuttavaa:

- palvelupäällikkö Satu Grönlund, Palmia Oy

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Yleistä

Valtioneuvoston selonteossa linjataan ruokapolitiikan tavoitteet ja keskeiset painopisteet pitkälle tulevaisuuteen. Tavoitteissa ja toimenpiteissä otetaan hyvin huomioon toimintaympäristö ja sen muutokset.

Sivistysvaliokunta pitää tärkeänä, että selonteossa käsitellään ruokaa eri näkökulmista. Siinä tulee hyvin esille ravintoon liittyvä koulutuksen ja kasvatuksen merkitys. Kysymys on sekä kansalaisten ruokatajun luomisesta kasvatuksella ja opastuksella että ruokasektorin osaamisen varmistamisesta koulutuksella. Myös tutkimuksen tärkeys tunnistetaan. Selonteon visioon "Maailman parasta ruokaa" sisältyy muun muassa tavoite, että alan kasvua ja kehitystä tukee hyvin koordinoitu korkean tason tutkimus-, kehitys- ja innovaatio- sekä opetustyö. Visiossa Suomi nähdään vahvana elintarvikeosaamisen vientimaana.

Kouluruokailu ja ruokakasvatus

Suomi on maailmalla tunnettu maksuttomasta ja ohjatusta kouluruokailusta. Koulupäivien aikana tarjottava ateria mahdollistaa paitsi täysipainoisen ruuan saamisen myös lasten ja nuorten opastamisen terveellisiin ruokatottumuksiin, ruuan arvostamiseen ja ruokailutapoihin. Valiokunta korostaa kouluruokailun merkitystä hyvinvoinnin edistäjänä. Oleellista on kannustaa oppilaita ja opiskelijoita osallistumaan kouluruokailuun ja kiinnittää huomiota kouluruuan hyvään laatuun ja makuun. Pienillä muutoksilla voidaan saada aikaan suuria laadun parannuksia. Koululaisten hyvällä ravitsemuksella on tärkeä merkitys myös oppimistulosten kannalta. Taloudellisissa paineissakaan ei saisi tinkiä kouluruokailun kustannuksista.

Valiokunnan kuulemisessa on tullut esille huoli lasten ja nuorten ravitsemuksen kehittymisestä Suomessa. Lasten ja nuorten suurimmat ravitsemus- ja terveyshuolet liittyvät epäterveelliseen, myös kouluaikana välipalaistuvaan syömiseen ja liialliseen energiansaantiin. On yläkouluja, joissa vain puolet oppilaista syö päivittäin kouluaterian ja keskimääräisenkin osallistuminen jää alle 70 %:n. Peruskoulun 8:nnen ja 9:nnen vuosiluokan pojista 19 % ja tytöistä 13 % on ylipainoisia. Lukiossa opiskelevista pojista 18 % ja tytöistä 12 % ja ammatillisissa oppilaitoksissa opiskelevista pojista 25 % ja tytöistä 19 % on ylipainoisia.

Lasten ja nuorten ravitsemusta ja sen edistämistä koskevista tärkeistä toiminnan linjauksista, sisällöistä ja työtavoista päätetään, kun kunta ja opetuksen järjestäjä päättävät opetuksesta, kasvatuksesta ja ruokapalvelujen järjestämisestä. Valiokunta pitää hyvänä, että ruokakasvatus on aikaisempaa laajemmin varhaiskasvatuksen sekä esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteissa. Näiden pohjalta tehtävistä paikallisista suunnitelmista päättäessään kunnat sekä muut varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestäjät huolehtivat muun muassa ruokakasvatuksen toteuttamisesta omassa toiminnassaan. On tärkeää, että myös osana Ruoka2030:n toimeenpanoa tehdään koko varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen ravitsemuskasvatuksesta ja ruokailusta vastaavat toimijat tietoisiksi suosituksista ja niiden käytäntöön viemisestä. Ravintoa koskevia päätöksiä tehdään myös ruokapalveluja kilpailutettaessa, elintarvikehankinnoissa sekä tarjotun ruuan laatuvaatimuksia ja ravintosisältöjä ratkaistaessa. On tärkeää, että kouluruokailun ja muun jul-

Valiokunnan lausunto SiVL 8/2017 vp

kisen joukkoruokailun kilpailutuksessa pannaan riittävä paino terveyttä ja laatua koskeviin kriteereihin. Terveyden suhteen kriteereiden tulisi pohjautua valtion ravitsemusneuvottelukunnan suosituksiin. Näillä päätöksillä on heijastusvaikutus koko ruokajärjestelmään alkutuotannosta teollisiin prosesseihin aina lautasella olevaan ruokaan saakka. Lasten ja nuorten ravitsemisessa sivistystoimella on kunnassa iso ja vastuullinen rooli. Ruokailun järjestämisessä ja kehittämisessä sivistystoimen on tärkeää toimia verkostona, jossa ovat mukana oppilaat, opiskelijat ja vanhemmat sekä esimerkiksi koulu- ja opiskeluterveydenhuolto ja lastenneuvola. Valiokunta toteaa, että kunnan hyvinvointikertomus on hyvä alusta kerätä ja käyttää myös kouluruokailua koskevaa tietoa.

Valiokunta kiinnittää huomiota kotitalousopetuksen tärkeään merkitykseen. Oppiaineen ydintä on ruokakasvatus ja sen lisäksi monien eri alojen teoreettisen tiedon soveltaminen arkeen. Valiokuntakuulemisessa tuli esille huoli kotitalousopetuksen resursseista ja niiden vaihtelusta kouluittain. Asiantuntijalausunnon mukaan oppilasta kohti käytettävissä oleva vuosittainen määräraha on keskimäärin 32 euroa/oppilas vaihteluvälin ollessa 16—70 euroa/oppilas. Lausunnon mukaan opetuksessa voidaan käyttää vain satunnaisesti kotimaisia tuoreita kasviksia, tuoretta kalaa ja kookolihaa johtuen opetukseen käytettävissä olevasta määrärahasta sekä kyseisten tuotteiden saatavuudesta ja kalleudesta. Valiokunta pitää tärkeänä, että kotitalousopetus voidaan järjestää laadukkaasti riittävien resurssien ja kotimaisia raaka-aineita mahdollisimman paljon käyttäen.

Valiokunta toteaa, että kotitalousopetuksen lisäksi ruoka on hyvä aihe eheyttävässä ja ilmiöpohjaisessa opetuksessa. Osallistavalla ruokakasvatuksella on hyvä mahdollisuus rakentaa ruokatajua ja -sivistystä yhtäältä omien kokemusten ja aistimusten ja toisaalta tutkimukseen perustuvien tietojen ja taitojen avulla. Ruokaan ja ravitsemukseen liittyvä opetus on tärkeä suunnitella ja toteuttaa varhaiskasvatuksesta alkaen koko koulutusjärjestelmän läpi kulkevana jatkumona kansanterveyden, kestävä elämäntavan, kuluttajaosaamisen sekä ruuan ja ruokakulttuurin arvostamisen edistämiseksi. Tärkeää on perehtyä muun muassa koko ruokaketjuun alkutuotannosta lähtien ruokapöytään saakka, lähiruuan merkitykseen, ruokahävikin vähentämisen keinoihin ja ruuan eettiseen tuottamiseen esimerkiksi eläinten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Kouluissa ja oppilaitoksissa annettavan opetuksen lisäksi valiokunta korostaa kotien sekä kodin ja koulun yhteistyön merkitystä oikeiden ruoka- ja ravintotottumusten omaksumisessa.

Osaamisen turvaaminen ja tutkimus

Vastuullisen ja kestävä ruuankulutuksen tukeminen sekä kansanterveyden edistäminen ravitsemuksellisin keinoin edellyttää ymmärrystä ruokavalinnoista ja ruuan moninaisista merkityksistä osana ihmisten arkea. Tähän tarvitsemme tutkimustietoa ja siihen perustuvaa osaamista. Suomessa on tehty hyvää ja kansainvälisesti arvostettua elintarvikkeiden tutkimusta ja kehitystyötä esimerkiksi D-vitamiinin saantia koskien. Valiokunta pitää tärkeänä ruokaa koskevan tutkimustyön jatkumista ja tutkittuun tietoon perustuvien toimintamallien kehittämistä. Myös esimerkiksi joukkoruokailun ja ruokapalvelualan systemaattista tutkimustoimintaa tulee lisätä ja syventää. Yliopistojen ja tutkimuslaitosten lisäksi suomalainen ammatti- ja ammattikorkeakoulutus ovat merkittävässä roolissa ruokajärjestelmän kehittäjinä ja edistävät omilla toimillaan alan yritysten verkostoitumista, kehitystoimintaa sekä liiketoimintaosaamista. Erityisesti ammattikorkeakouluissa tehdään merkittävää tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotyötä yhdessä alan toimijoiden kanssa.

Valiokunnan lausunto SiVL 8/2017 vp

Kansallinen elintarvikkeiden koostumustietokanta Fineli mainitaan selonteossa työvälineenä väestön ravitsemuksen seurannassa. Ravintoaineiden saannin tutkimuksessa ajantasainen, luotettava laboratorioanalyysitietoihin pohjautuva elintarvikkeiden koostumustietokanta on välttämätön tutkimusinfrastruktuuri. Elintarvikevalikoima muuttuu jatkuvasti, ja tutkimuksemme on pysyttävä tämän kehityksen mukana. Jos ajantasaisia analyysituloksia ei ole saatavilla, joudutaan käyttämään vanhoja tai muuten laadultaan heikkoja tietoja. Asiantuntijakuulemisessa esitettiin huoli siitä, että Fineli-tietokannan niukka rahoitus on viime vuosina haitannut tietokannan ylläpitämistä eikä tietokannan ylläpitämiseen ole pysyvää rahoitusta. Tämä vaarantaa muun muassa tietokannan tietojen ajantasaisuuden ja käyttökelpoisuuden. Puutteet Fineli-tietokannassa haittaavat ravitsemustutkimusta ja vaikeuttavat elintarvikeketjun eri toimijoiden työtä. Valiokunta painottaa, että Fineli-tietokantaa on kehitettävä ja päivitettävä ja sille työlle tulee osoittaa riittävä ja jatkuva rahoitus.

Valiokunta kiinnitti huomiota siihen, että aikuisten ravitsemuksesta Suomessa on varsin hyvät seurantatiedot. Valiokunta toivoo, että tulevaisuudessa myös lasten ja nuorten ravitsemustutkimusta ja seurantaa voitaisiin kehittää ja vahvistaa.

Ruoka-alaa koskevaa osaamista tarvitsemme myös laadukkaiden ja kilpailukykyisten raaka-aineiden saannin turvaamiseen ja niiden jalostamiseen. Kilpailukykyinen ja kannattava elintarviketuotanto pitää yllä kansallista huoltovarmuutta. Kansakuntana toimimme vastuullisesti, kun turvaamme oman ruokatuotantomme ja hyödynnämme luonnonolosuhteemme meille parhaiten soveltuviin tuotantomalleihin.

Valiokunta kiinnittää huomiota koulutuksen tarpeen ja sisältöjen kohtaamisen merkitykseen. Asiantuntijakuulemisessa tuli esille huoli ammattikeittiöosaajien puutteesta. Tällä hetkellä alan vetovoimaisuustekijät kumpuavat ravintola- ja fine dining -tyyppisestä ruuanvalmistuksesta. Alalle hakeutuvilla ei välttämättä ole käsitystä ruokapalvelualasta kokonaisuutena. Julkisen ruuan valmistajien arvostusta tarvitaan lisää. Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että myös ruokapalveluala teknologisoituu ja siitä tulee yhä monikulttuurisempi. Entistä useampi ruokapalvelualan tuotantotehtävissä toimiva henkilö on maahanmuuttaja. Maahanmuuttajille räätälöity ammattikeittiöalan perusopetus ja kielikoulutus ovat siten entistä ajankohtaisempia. Nämä haasteet tulee koulutuksessa ottaa huomioon.

Ruokakulttuuri ja -matkailu

Valiokunta kiinnittää huomiota suomalaisen lähiruuan ja yleisemminkin ruokakulttuurimme arvostamiseen. Sillä on merkitystä paitsi kansallisen kulttuurin ylläpitämisen ja kehittämisen myös Suomeen suuntautuvan matkailun kannalta. Tämä näkökulma on selonteossa jäänyt vähäiselle huomiolle. Maahamme saapuva ruokamatkailu voidaan nähdä myös vientinä. Se on meille jo nykyinen, mutta myös potentiaalinen tulevaisuuden ansainnan keino, joten ruokamatkailu tulee tunnistaa mahdolliseksi vientitulon lähteeksi. Tutkitusti terveelliset ja laadukkaat suomalaiset elintarvikkeet ovat myös markkinoinnin väline elintarvike- ja ruokaviennille.

Valiokunnan lausunto SiVL 8/2017 vp

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Sivistysvaliokunta esittää,

että maa- ja metsätalousvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 21.4.2017

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Tuomo Puumala kesk
varapuheenjohtaja Sanna Lauslahti kok
jäsen Li Andersson vas
jäsen Ritva Elomaa ps
jäsen Eeva-Johanna Eloranta sd
jäsen Jukka Gustafsson sd (osittain)
jäsen Laura Huhtasaari ps
jäsen Marisanna Jarva kesk
jäsen Ilkka Kantola sd
jäsen Kimmo Kivelä ps
jäsen Hanna Kosonen kesk (osittain)
jäsen Mikaela Nylander r
jäsen Ulla Parviainen kesk
jäsen Pekka Puska kesk
jäsen Saara-Sofia Sirén kok (osittain)

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen